

KIBRIS'TA ANLATILAN
“ZENGİNİNAN FUKARA”
ADLI MASAL ÜZERİNE BİR İNCELEME

DOÇ. DR. ESMA ŞİMŞEK

Edebî metinler, her okunduğunda, muhayyilede yeni bir şekil kazanır. Masallar da öyledir. Her kaynak şahsın muhayyilesinde farklı bir kimliğe bürünerek; anlatıcının bilgisiyle, kültürüyle, inancıyla, hayat görüşüyle, yetiştiği bölgenin gelenek ve görenekleriyle birleşerek yeniden şekil kazanır. Böylece, yapı olarak aynı özelliklere sahip olan bir metin, her anlatıcının dilinde farklı bir şekilde ifade edilir. Bu durum, aynı insanın, değişik elbiseler giydiği zaman değişik görüntüler kazanmasına benzer. Öz aynı, fakat dış görünüş farklıdır. Ve bu değişiklikler bize metnin anlatıldığı bölge ile insanını rahatlıkla tanıtabilir. Bu konu üzerinde duran Mark Azadovski, *Sibirya'dan Bir Masal Anası* adlı eserinde şöyle der; “Çeşitli yerel nakışın masala sokulması, kesinlikle her anlatıcının kişiliği ile bağlantılıdır. A. Aarne'nin ‘yerelleştirme, yerel iklime uyarlama (acclimatisation) dediği şey işte budur.’ Onun ortaya attığı ‘Her halk adamı masala kendi damgasını vurur’ ifadesi daha da genişletilmeli ve şöyle olmalıdır. ‘Her halk zümresinden masal, bu zümrenin kişisel ve yerel özelliklerini edinir; bu özellikler masala anlatıcı kişinin dili ile girer’.” (Azadovski, 50).

Masallar, aynı zamanda konu zenginliği ve uluslar arası oluşlarıyla da dikkati çekerler. Bir masalın benzerine, bütün Türk dünyasında olduğu gibi, başka ülkelerde de rastlamamız mümkündür. Biz, bu tebliğimizde, bu masallardan sadece biri üzerinde; *Zengininan Fukara* adlı masal üzerinde duracağız.

Kıbrıs'ta, *Kıskanç Teyze* (Yorgancıoğlu, 177-178) diye de anlatılan *Zengininan Fukara* (Gökçeoğlu, 258-268) adlı masal, Anadolu sahasında daha çok *Muradına Nail Olmayan Dilber* adıyla bilinmektedir (Sakaoğlu, 1973, 550-555; Alptekin, 1982, 342-345). Ama, bunun dışında *Muratsız Dilber* (Geniş, 94-99),

Kör Kız (Karadağ-Akkaya, 60-61), *Gül Senem* (Şimşek, 750-757) ve *İnci Mercan* (Bildik, 316-320) diye de anlatılır. Aynı masal *Typen Türkischer Volksmärchen*'de, 240 numarada; *Gülen Gül, Ağlayan İnci* adıyla yer almakta olup, Boratav tarafından 41 varyantının bulunduğu ifade edilmiştir (Eberhard-Boratav, 291).

Bu metin, Anadolu sahasında, Balkanlarda (Ekrem-Hilmiye, 72-74) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde çok sevilen ve anlatılan bir masal olmasına rağmen, Türkistan'da fazla bilinmemektedir. Kazak Türkleri arasında anlatılan, *Gülse Auzınan Budak Budak Gül Tüsetin, Jılasa Közinen Monşak Monşak Marjan Tüsetin Güs* (Kazak Halık Edebiyeti..., 267-273) adlı masal, sadece ad olarak benzerlik göstermekte olup, konusu, üzerinde durduğumuz metinden oldukça farklıdır. Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan gibi bölgelerde ise, ulaşabildiğimiz kadarıyla, benzerine rastlayamadık. Stith Thompson'ın masal tipleri kataloğu; *The Types of the Folktale*'de de yer almayan bu masal, öyle zannediyoruz ki, sadece Türkiye, KKTC ve Balkanlar'da bilinmektedir. Nitekim, aynı masalın diğer türlerle münasebeti üzerine bir bildiri sunan Alptekin de aynı görüşe sahiptir (Alptekin, 1992).

Üzerinde durduğumuz bu masal, M. Gökçeoğlu tarafından hazırlanan *Tezler ve Sözlür-3* adlı eserde yer almakta olup motif sırası şöyledir:

- a. Biri zengin, diğeri fakir olan iki kız kardeş ve bunların birer kızları vardır.
- b. Fakir olanı, her gün zengin kardeşinin ununu eleyip, daha sonra da üzerine dökülen unlarla kızının karnını doyurmaktadır.
- c. Kız kardeşi durumu öğrenince, üzerindeki iş elbiselerini çıkarttırıp, ondan sonra evine göndermeye başlar.
- ç. Fakir kardeş, evinde kızı ile birlikte aç karnına beklerken, yanlarına bir ihtiyar (Hz. Hızır) gelir. Onun yardımı ile, evlerinden ekmek ve yemek hiç eksik olmaz.
- d. İhtiyar, kendisini yolcu eden fakir kadının kızını çeşitli şekillerde imtihan ettikten sonra, onu belirli bir suda yıkayarak olağanüstü özellikler kazanmasını sağlar. (Çok güzel saçlara sahiptir; ağladığında yanaklarında güller açılır; bastığı yerlerden altın nalınlar çıkar; ellerini yıkadığı su altın-mücevher olur.)

e. Fakir kızı bu şekilde gören teyze kıskanarak, kendi kızının da aynı özelliklere sahip olması için, ihtiyarı evine çağırır.

f. İhtiyar, söylediği her şeye karşı çıkan kızı da belirli bir suda yıkar. Ancak, onun çirkin özellikler kazanmasını sağlar. (Güldüğünde yanağında boynuz çıkar; ağladığında yaş yerine kokar su akar; yürüdüğünde ayakları sendeler,vb.).

g. Güzel kızın şöhretini duyan padişahın oğlu, onunla evlenmek ister.

h. Kız gelin giderken, yanına teyzesi ile kızı da biner ve yolda hile ile gözlerini çıkartıp, bunu bir kuyuya atarlar. Teyze, gelinliği kendi kızına giydirerek yoluna devam eder.

ı. Kuyudaki kızı bir çoban kurtarır, evine götürür. Daha sonra, saraya gönderdiği güle karşılık gözlerini elde eden kız, eski sağlığına kavuşur.

ı. Padişahın oğlu şehirde dolaşırken bu kız ile karşılaşır ve yeniden düğün yaparak evlenir. Kötü kalpli teyze ile kızını da öldürtür.

Masalın, *Kıbrıs Türk Folkloru* (Yorgancıoğlu, 177-178) ve *Kıbrıs Türk Masalları* (Sakaoğlu, 1983, 77-87) adlı eserlerde de birer varyantı vardır. Üzerinde durduğumuz metin ile varyantları arasında birtakım değişikliklerin olduğu muhakkaktır. Bunları kısaca karşılaştırdığımızda değişikliğin, hemen girişte başladığını görürüz:

Girişte, genellikle hamile olan ya iki kişi ya da sadece fakir olan kardeşin doğum yapmasından bahsedilir (Ekrem-Hilmiye; Sakaoğlu, 1973; Alptekin, 1982; Şimşek; Bildik; Geniş) ve fakir olan ıssız bir yerde (hamam, harabe ev, kulübe, vb.) doğum yapar. O esnada duvardan çıkan perilerden her biri ayrı bir dilekte bulunur. Dikkat edilirse üzerinde durduğumuz metinde bu kısım yoktur ve belli bir yaşa gelen kıza aynı özellikleri, Hz. Hızır'ın görevini üstlenmiş olan ihtiyar verir. Ancak, Kıbrıs'ta anlatılan bir başka varyantta bunun tam tersi görülmekte olup giriş kısmı daha geniş tutulmuştur. Önce iki kız kardeşin babasından bahsedilmiş, daha sonra ihtiyarın ölümü ile yün eğirerek geçinen kızlardan büyüğü zengin, küçüğü de fakir birisiyle evlenmiştir. Fakir kız, doğumunu ablasının köşkünün altında yapmış ve orada bulunan misafir hanımlar (periler), doğan kız çocuğu için iyi dileklerde bulunmuşlardır. Durumu kıskanan abla da aynı yerde do-

ğum yapar, fakat misafir hanımların isteklerine uygun davranmadığı için, dünyaya gelen kızı çirkin özellikler kazanır (Sakaoğlu, 1983). Masalın bazı varyantlarında bu bölüm hiç yoktur. Olay, güzel kızın padişahın oğluna gelin götürülmesi ile başlar (Karadağ-Akkaya; Öcal (Boden), 16-18).

Olağanüstü özelliklere sahip olan kızın, padişahın oğluna gelin götürülmesi, hemen hemen bütün varyantlarda aynıdır. Gelinin arabasına, teyzesi (dadısı, süt annesi) ile kızı da biner. Yolda, teyze geline tuzlu yiyecek (köfte, kete, çörek, yemek, ekmek, peksimet, vb.) yedirir ve ardından su isteyen kıza, bunu gözleri karşılığında verir. Daha onra, kızın üzerinden gelinliği çıkartılarak yol kenarına veya kuyuya, bazen de denize atılır (Öcal (Boden); Geniş). Kızı, fakir bir çoban, değirmenci, oduncu, balıkçı, avcı, vb. kurtarır. Diğer kız ise, padişahın oğlu ile evlenir.

Masalın bazı varyantlarında, kurtarılan kız, gözlerine yeniden kavuştuktan sonra, kapısı açılıp kapandıkça; "Muratsız Dilber" (Geniş) veya "Talihsiz Senem" (Şimşek) diye ses çıkaran bir türbe yaptırır. Daha sonra, kolundaki sihirli bilezik (pazubent) çıkarıldığı için ölür ve bu türbeye defnedilir. Diğer taraftan, padişahın oğlu kızın gönderdiği gülleri koklayınca, kız hamile kalır ve mezarda doğum yapar. Bilezik veya pazubent kızın koluna takılınca kız eski hâline döner.

Bütün varyantların sonunda, padişahın oğlu kızı bulur ve yeniden kırk gün kırk gece düğün yapılır.

Biz burada, varyantlarını kısaca tanıtmaya çalıştığımız *Zengininan Fukara* adlı masalda tespit ettiğimiz ve büyük bir ihtimalle kaynak şahsa bağlı olarak, farkında olunmadan yapılan bazı değişiklikleri incelemek istiyoruz. Bu değişiklikler sırasıyla şöyledir:

1. Masala Sonradan Eklenen Dinî Unsurlar

Masalın anlatıcısı hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmamamıza rağmen, metinden hareketle, onun İslâmî yönünün oldukça kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz. Masalın girişinde; zengin olanı, fakir kardeşinin ve çocuğunun ekmeğini engelleyince, olanlara üzülen kıza: *E Allah böyüğüdür gızım. Hiç merak etme. Beni yaradı Allah, kışmedimi de vereceg, yahud öldüreceg. Kışmedimiz bağıltysa...* der.

Bu bölüm aslında, masalın esas yapısında yoktur. Kaynak şahıs, olayları anlatırken, kendi düşüncelerini ve inancını da araya katarak, Allah'ın her şeye kâdir olduğunu, yarattığı insanların rızkını da vereceğini ifade etmiştir.

Masalın devamı, yine diğer varyantlarda bulunmayıp, tamamıyla Hz. Ömer ile bir kocakarı arasında geçen kıssayı hatırlatmaktadır: Aç kalan ana-kız konuşurken kapıları çalınır ve içeriye “Tanrı misafiri” olduğunu söyleyen yaşlı bir adam girer. Bu arada kadın, kızını oyalamak için ateşte su kaynatmaktadır. Kadın, evine gelen ihtiyara başından geçenleri anlatır. İhtiyar, ocaktaki tencerenin içine bakmasını söyler. Kadın, tencereyi açınca, içinde “büryan” piştiğini görür. Ekmek kabı ise ekmekle dolmuştur. Anne-kız sevinerek bunları yerler. İhtiyar, kapakları “besmele” çekerek kaldırırlarsa, aynı şekilde her gün yiyecek bulacaklarını söyler.

Bu bölüm, hem efsanevî, hem de dinî özellikleri üzerinde taşımaktadır. Dinî açıdan buradaki ihtiyar, Hz. Hızır'ın yerine geçmiştir, “Kul daralmayınca, Hızır yetişmez.” sözüne bağlı olarak, fakir kadın ile kızının çok zor durumda olduğu sırada ortaya çıkar ve olağanüstü bir şekilde onlara yardım eder; kaynayan su yemeğe dönüşür, boş kap ekmekle dolar. İhtiyar, kızın yanından ayrılırken, ona; “Başın sıkıştığında sen bana çağır. Ben seni duyar da gelirim.” der. Bu sözler de, ihtiyarın Hz. Hızır'dan başka kimse olmadığını göstermektedir. Hz. Hızır ve velî tipine bağlı birçok efsanede de aynı durumu görmemiz mümkündür. Ayrıca, belirli yiyeceğe sahip olmak için “besmele” şartının konması da manidardır. İslâmî inanışa göre, her işe esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla başlamak şarttır. Burada ihtiyar, kadına “besmele” şartını koyarak, hem onun “besmele” çekerek, dinî bir vecibeyi yerine getirmesini sağlıyor, hem de “besmele”den sonra yiyecek bulunması ile, “besmele”nin bereketi artırdığı düşüncesini teyit ediyor.

Kaynak şahıs, masalın aslında bulunmayan bu bölümünü, ya Hz. Ömer hakkında anlatılan kıssadan hareketle ya da çeşitli efsanelerin tesiriyle dahil etmiştir.

Yukarıdaki “besmele” şartı bir başka yerde daha karşımıza çıkmaktadır. O da, kızın yürüdüğü zaman, bastığı yerlerden altın nalınların çıkabilmesi için,

"besmele" çekmesidir. Masalın diğer varyantlarında bu şart yoktur. Kız, ne zaman yürümeye başlasa, bastığı yerlerden çayır-çimen biter.

Masalın devamında kız, ihtiyarın başından topladığı bitleri; "Allah'ın yaradığı hayvanlardır. Onnar da isterler kısmetlerini yesinler," diyerek öldürmez. Bu şekilde yine dinleyiciye mesajlar verilir. Allah, yarattığı her varlığın kısmetini de vermiştir. Bu sebeple, hiç kimse, bir diğerinin kısmetine engel olamaz, olmamalı.

Büyüklere yardım, hem dinî, hem de sosyal açıdan önemli bir yere sahiptir. Burada da, fakir kadının kızı ihtiyara yardım eder. Aslında bu, onun için bir imtihandır ve o imtihanı kazanır. Nitekim, masalın diğer varyantlarında perilerin duası ile olağanüstü özelliklere sahip olan kız, burada bu özellikleri ihtiyara yardım ettiği için alır. Kötü kalpli olan teyze kızı ise ihtiyarın sözlerini dinlemediği için çirkin özelliklere sahip olurlar.

Yine, masala sonradan ilâve edilen bir bölüm var ki, bu bize Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasını hatırlatmaktadır. Masalın hemen hemen bütün varyantlarında gelin giden kızın gözleri teyzesi tarafından su karşılığında alındıktan sonra bir tarafa atılır. Üzerinde durduğumuz metinde, aynı olay anlatılırken, "çoban kuyuları"ndan bahsedilir ve kız, içecek su çıkarması için kuyuya indirilir. Bu arada gözleri de çıkarılan kız teyzesi tarafından terk edilir. Bilindiği gibi, Hz. Yusuf da ağabeyleri tarafından kuyuya atılmıştır. Burada ise kızı kuyuya atanlar teyzesi ve onun kızıdır.

Bütün bu örnekler gösteriyor ki, masalın anlatıcısı, dinî bilgilere sahip bir insandır. O, bu bilgilerini, belki de farkında olmadan masala aksettirerek, masaldaki kahramanların hayatıyla birleştirerek vermiştir.

2. Masala Sonradan Eklenen Efsanevî Unsurlar

Masalın varyantlarında yer almayan ve daha çok efsanevî unsurları hatırlatan birtakım motifler de metne dahil edilmiştir. Bunlardan birincisi, daha önce de belirtmiş olduğumuz; ihtiyarın yardımı ile fakir kadının tenceresindeki suyun yemeğe dönüşmesi, boş kabının ise ekmeğ ile dolmasıdır.

Hz. Hızır ve çeşitli velî tipindeki ermiş insanlar üzerine anlatılan birçok efsanede benzer motifleri görmemiz mümkündür. Bu tür efsanelerde, darda kalan insana, “yardımcı ihtiyar” diyebileceğimiz ermiş kişiler yardım eder. Böylece küçücük tenceredeki yemekten yüzlerce kişi yer, yemek yine de bitmez; küçük bir testiden yüzlerce asker su içer, testi hâlâ doludur (Gençcan, 138-143). Masalda, “eksilmeyen yiyecek” motifi, yemekten daha çok, ekmekte dikkati çekmektedir. İhtiyar, fakir kadına; her gün ekmek kabını “besmele” ile açarsa, ekmek bulabileceğini söyler. Bu olaya benzeyen bir efsane Erzurum’da anlatılmaktadır: Seferberlik zamanında aç kalan bir kadının kapısı çalınır. Kadın kapıyı açtığı anda, sırtında bir çuval unu olan bir adamla karşılaşır. Adam çuvalı içeriye bırakıp, evin her yerine su sepeledikten sonra, kadına; “Sen, sakın rızık için tasalanma.” der ve gider. O günden sonra adamın getirdiği un hiç bitmez (Seyidoğlu, 1985, 131).

Bilindiği gibi, Hz. Hızır üzerine anlatılan efsanelerin çoğunda, Hz. Hızır kıyafet değiştirerek, daha çok da dilenci kılığına girerek insanları imtihan eder. İyileri mükâfatlandırır, kötülerini cezalandırır. Hazar Gölü’nün altında kalan köy sakinleri bir garibin yardımından kaçışlarının cezasını bu şekilde çekerler (Alptekin, 1993, 99-100). Cimri ağa, dilenci kılığında gelen Hz. Hızır’a yardım etmek istemediği için ayı şekline dönüştürülerek cezalandırılır (Alptekin, 1993, 157). Bunun tersi olarak; dilenci kılığında gelen Hz. Hızır’a iyi davranıp, ona istediği salatalığı veren genç ise; “Oğlum, sen kötülük nedir bilmeyesin. Salatalığın da sürekli artsın, hiç eksilmesin,” sözleri ile mükâfatlandırılır (Alptekin, 1993, 67-68).

Masalda da, aslında olağanüstü özellikleri perilerin duası ile kazanan kızın, burada ihtiyara yardım ettiği için verildiğini görmekteyiz. Yola çıkan ihtiyara, fakir kadının kızı yardım eder ve onun istediği her şeyi sabırla yerine getirir. Bunun üzerine ihtiyar; “Başın sıkıştığında sen bana çağır. Ben seni duyar da gelirim,” dedikten sonra kızı, üç kere “besmele” ile suya batırır ve “Saçların güzel olsun; ağladığında yanağında gül (günnasir) açılsın; bastığın yere altın nalın dolsun; elini yıkadığın su altın mücevher olsun.” diye dua eder.

Efsanelerimiz içerisinde de bu tür olayları görmemiz mümkündür. Daha çok şifalı suları konu alan efsanelerde, suya girerek çeşitli hastalıklardan kurtulan insanlar söz konusu edilirken (Püsküllüoğlu, 63-66), bazı suların da güzelleştirme fonksiyonuna sahip olduğunu görürüz. Konuyla ilgili bir efsane Bergama'da *Güzellik Suyu* adıyla anlatılmaktadır: Güzelliği dillere destan olan çoban kızının, çalılar arasındaki bir suda yıkandığı tespit edilince, bütün kızlar o suda yıkanmaya başlar. Sonuçta, suya girenlerin vücudu parlar, yüzleri güzelleşir, içenler ise gençleşir (Bayatlı, 24).

Dikkat edilirse, bu efsane ile masalın ilgili kısmı arasında büyük benzerlikler vardır. Ancak, masalın devamında aynı su, ihtiyara kötü muamele eden, ona yardım etmeyen teyze kızına da çirkin özellikler kazandırır ; güldüğünde yüzünde boynuz çıkar; ağladığında gözünden yaş yerine kokar su akar, vb.

Bütün bu örneklerden hareketle diyebiliriz ki; masal içerisinde, bize birçok efsane ve efsane motifini hatırlatan olaylar yer almaktadır. Bu da, kaynak şahsın zengin bir halk kültürüne sahip olduğunu gösterir.

3. Masala Sonradan Eklenen Başka Masal Motifleri

Masalı baştan sona incelediğimizde, bazı bölümlerinin başka masalardan etkilenilerek eklendiğini veya birkaç masalın birleştirilerek, tek masalmış gibi anlatıldığını görmekteyiz.

Anadolu sahasında *Hızır ile Üç Hırsız* adıyla anlatılan bir masal vardır (Şimşek, 623-627). Hz. Hızır, hırsızlığa çıkan üç arkadaşına dilediklerini verir ve bir süre sonra onları denemek için dilenci kılığında tekrar görünür. Sonuçta, Hz. Hızır'a iyi davranmayan ilk iki arkadaş, ceza olarak tekrar eski hâllerine dönerlerken, üçüncüsü gayet saygılı ve iyi davrandığından imtihanı kazanarak, istediğinden çok daha fazlasıyla mükâfatlandırılır.

Üzerinde durduğumuz metinde, bize bu masalı hatırlatan bir bölüm yer almaktadır: Önce fakir kadının evine gelen ihtiyar (Hz. Hızır), kendisine iyi davranan kızı, belirli bir suda yıkayarak, onun olağanüstü birtakım güzel özellikler kazanmasını sağlar. Zengin, fakat kötü kalpli olan teyzenin kızı ise, ihtiyarı aşağılayıp, ona yardım etmediği için cezalandırılır. İhtiyar, bu kızı da suda yıkar, fakat onun istenmeyen, çirkin özelliklere sahip olmasını sağlar.

Aslında bu bölüm, yukarıda yer verdiğimiz masal ile kısmen ilgilidir ve bazı motifler bakımından benzerlik göstermektedir. Fakat, Çukurova yöresinde anlatılan *Öksüz Kız* adlı masal, bu kısma tamamıyla benzemekte olup, âdeta ilgili bölümün varyantı durumundadır: Bu masalda; bir annenin; biri öz, diğeri üvey olan iki kızı vardır. Kendisine sürekli kötü muamele edilen öksüz kız, suya giderken testiyi kırıp, korkudan bayılınca kendisini olağanüstü bir bahçede bulur. Kız, burada, elma ağacının, fırının ve yaşlı kadının sözlerini dinleyip, onlara yardım ettiği için mükâfat olarak *beyaz köpüklü suda* yıkanır ve dünya güzeli bir kız olarak evine döner. Kızın üvey kardeşi de, aynı güzelliğe sahip olmak gayesiyle, aynı bahçeye gider. Fakat, söylenen sözlerden hiçbirini dinlemediği için, *kara köpüklü suda* yıkanırılarak, iyice çirkinleşmiş bir durumda evine gönderilir. Sonuçta, güzel kız padişahın oğlu ile evlenirken, diğeri hırsından çatlayıp ölür.

Dikkat edilirse, bu metin, üzerinde durduğumuz masal içerisinde tamamıyla yer almakta olup, bu yönüyle âdeta bir “çerçeve masal” özelliği göstermektedir. Anlatıcı, büyük bir ihtimalle bildiği iki masalı birleştirerek, tek bir masalmış gibi anlatmıştır.

4. Masalda Yer Alan Kıbrıs Halk Kültürüyle İlgili İzler

Anlatma esasına bağlı her metinde olduğu gibi, bu masalda da kaynak şahıs, farkında olmadan, yetiştiği, yaşadığı bölgenin kültürünü, gelenek ve göreneklerini, masalda geçen olaylara uydurarak vermiştir. Meselâ, tenceredeki su, herhangi bir yemeğe değil de “büryan”a dönüşmüştür. Öyle zannediyoruz ki, “büryan” buralarda sevilen, meşhur bir yiyecektir. Ayrıca, fakir kadının her gün gidip, zengin kardeşinin ununu eleyerek ekmeğini yapması da, Anadolu’nun birçok köyünde olduğu gibi, buralarda da günlük ekmek yapıldığının bir işaretidir.

Masalda, fakir kadının kızı, padişahın oğluna gelin giderken, teyzesi annesine; “Sen bilmen gonaşasın be gardaş. Hem olmaz anası gitsin gelininan. Ben götürüyüm gendini da sovrâ sen gelin gelininan,” der. Bu sözlerden anlaşılıyor ki, Anadolu’nun birçok yöresinde uygulanan, gelinin yanında bir yakınının gitmesi geleneği Kıbrıslı soydaşlarımız tarafından da bilinmektedir. Geleneğe göre anne hemen değil, bir süre sonra, gelin giden kızının arkasından onu görmeye gider.

Masalın ilerleyen kısmında, gözleri çıkarılan kızın atıldığı kuyu açıklanır: "Giddiğinde bir yere ki bilirdi çoban guyuuları vardı. Çoban guyusu, hani hayvan suvarırlar, gendileri de giderler ierlermiş." Burada, rastgele bir kuyudan bahsedilmesi gerekirken, oradaki kuyuların niçin yapıldığı ve ne işe yaradığı, kaynak şahsın ağzından açıklanmıştır.

Kızı kuyudan çıkartmak isteyen çobandan bahsedilirken de âdeta, Kıbrıs Türklerinin mahallî kıyafetleri açıklanmıştır: "Nihayed peşgirini çıkartmış başından, bilmem guşağını ıkardmış, şudur budur bişeyler onartmış."

Masalın birçok varyantında, kız kuyudan çıkarıldıktan sonra yıkanır ve üzerine döktüğü sular altına dönüşür. Burada ise, eline döktüğü su altına dönüşeceği için, kendisini kurtaran çoban ile karısından eline su dökmelelerini ister. Toplumumuzda, yaşça küçük olan birinin eline büyüğün su dökmesi hoş karşılanmaz ve saygısızlık olarak kabul edilir. İşte, masal anlatıcısı da bunu bildiği için masalın ilgili kısmında, kızın, eline su dökürmek isterken, bunu utana sıkıla söyle-diğini, karşısındakilerin de bu isteğe sıcak bakmadıklarını, ancak "Allah rızası için" dendiği için yerine getirdiklerini ifade eder. Masalın aslında olmayan bu bölümde, büyük-küçük arasındaki saygı-sevgi ilişkisi, kaynak şahs tarafından belki de farkında olunmadan eklenmiştir.

Son olarak, kötü kalpli kahramanların cezalandırılması da, günümüz şartlarına uydurularak verilmiştir. Masalların sonunda yer alan ceza şekli genellikle; "kırk katır-kırk satır" seçimi ile ilgilidir. Hâlbuki, bu masalın sonunda, kötü kalpli anne ile kızı idam edilir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; her masalda olduğu gibi, *Zengininan Fukara* adlı masalda da metnin asıl yapısına bağlı kalınmakla birlikte, anlatıcı tarafından birtakım yeni unsurlar eklenmiştir. Sonradan eklenen bu unsurlar, nispeten kaynak şahsı tanımamıza yardımcı olduğu gibi, bölgenin diğer insanları ve kültürel yapısı konusunda da bir kaynak oluşturmaktadır. Bu sebeple, sözlü kaynaklardan tespit edilen masallar, sadece edebî açıdan değil, antropolojik, sosyolojik, psikolojik, folklorik ve dinî açılardan da incelenmelidir.

KAYNAKLAR

- Alptekin, Ali Berat, (1982), *Taşeli Plâtosu Masallarında Motif ve Tip Araştırması (Metinler - Sözlük)*, 2 C., Erzurum, (Yayımlanmamış doktora tezi).
- Alptekin, Ali Berat, (1992), "Muradına Nail Olmayan Dilber Masalının Diğer Türlerle Münasebeti Var mıdır?", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara, 45-52.
- Alptekin, Ali Berat, (1993), *Fırat Havzası Efsaneleri (Metinler)*, Antakya.
- Azadovsky, Mark (Girişi yazan ve İngilizceden çeviren İlhan Başgöz), (1992), *Sibirya'dan Bir Masal Anası*, Ankara.
- Bayatlı, Osman (Haz. Yavuz Özmakas), (1993), *Bergama'da Efsaneler, Âdetler*, Bergama.
- Bildik, Suna Pamir, (1995), *Yıldızlılı Atıfet Bildik'ten Derlenen Masallar, (İnceleme-Metinler)*, Elazığ, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Eberhard, Wolfram - Pertev Naili Boratav, (1953), *Typen Türkischer Volksmärchen*, Wiesbaden.
- Ekrem, Mehmet Ali - Mehmet Ali Hilmiye, (1985), *Tepegöz / Dobrua Masalları*, Bükreş.
- Gençcan, Mehmet İhsan, (1994), *Çanakkale Savaşları ve Menkıbeler*, İstanbul.
- Geniş, Özlem, (1988), *Malatyalı Suzan Geniş'ten Derlenen Masallar*, Elazığ, (F.Ü. Fen- Ed. Fak. Lisans tezi).
- Gökçeoğlu, Mustafa, (1994), *Tezler ve Sözler 3*, Lefkoşa.
- Karadağ, Metin - Akkaya, Mehmet, (1997), *Kazdağı Masalları*, Ankara.
- Kazak Halık Edebiyeti Köp Tomdik: Ertegiler Ekinşi Tom*, (1988), Almatı.
- Öcal (Boden), Funda, (1988), *Aydın Masalları*, Elazığ, (F.Ü. Fen-Ed. Fak. lisans tezi).
- Püsküllüoğlu, Ali Rıza, (1979), *Efsaneler / Yeniden Yazılmış Anadolu Efsaneleri*, Ankara.

- Sakaoğlu, Saim, (1973), *Gümüşhane Masalları / Metin Toplama ve Tahlil*, Ankara.
- Sakaoğlu, Saim, (1983), *Kıbrıs Türk Masalları*, Ankara.
- Seyidoğlu, Bilge, (1985), *Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerine Bir İnceleme*, Ankara.
- Şimşek, Esmâ, (1990), *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, 2 C., Elazığ, (Yayınlanmamış doktora tezi).
- Yorgancıoğlu, Oğuz M., (1980), *Kıbrıs Türk Folkloru*, Mağusa.